

ЗБЕРЕЖЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ СТІЙКОСТІ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ

КРАВЧИК Юрій¹, Шпильова Віра², ДОБРОЗОРОВА Олена³

¹ Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-2780-5605>

e-mail: yurii.kravchuk@khmnu.edu.ua

² Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

<https://orcid.org/0000-0003-3210-5459>

vera_bsh.21@ukr.net

³ Херсонський економічно-правовий інститут

<https://orcid.org/0009-0003-7498-4073>

У дослідженні у фокусі уваги перебуває проблематика управління розвитком вітчизняних аграрних підприємств. Попри збільшення обсягів виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції, зростання фінансово-економічної ефективності аграрного бізнесу і посилення його ролі та ваги у національній економіці України, під час повномасштабної війни істотно знизився потенціал стійкості та послабилися конкурентні позиції вітчизняних аграрних підприємств. Метою дослідження визначено обґрунтування шляхів та засобів збереження потенціалу стійкості, а також встановлення інструментарію зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств в умовах війни. Ідентифіковано головні проблемні аспекти щодо збереження потенціалу стійкості та забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств України в умовах війни. Визначено засоби посилення потенціалу стійкості та зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств в умовах війни і на етапі повоєнної відбудови національної економіки України.

Ключові слова: стійкість, конкурентоспроможність, потенціал, аграрні підприємства, сільськогосподарський бізнесу, збереження, відновлення, зміцнення, управління підприємствами, інструментарій, виклики, ризики, загрози, війна, нестабільність.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2024-13-36>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Діяльність вітчизняних аграрних підприємств потребує значного коригування в умовах війни, що насамперед буде направлене на збереження потенціалу стійкості та конкурентоспроможності. Однозначно, теперішній конкурентний потенціал вітчизняних аграрних підприємств, що головним чином сформований завдяки експлуатації природних ресурсів, існуючим привабливим агрокліматичним умовам та іншому, досить суттєво деформований і це обумовлено із початку війни як втратою значної частини сільськогосподарських угідь, виробничих об'єктів, так і нездатністю швидко налагодити нові логістичні відносини, переформатуватися для подолання інших ринкових викликів.

Менеджмент вітчизняних аграрних підприємств має змінити підходи до управління господарською діяльністю та обрати вектори, що передбачають повне оновлення (1) процедур прийняття та реалізації як оперативних, так і стратегічних рішень, (2) фінансової політики, яка буде орієнтована на раціоналізацію витрат та постійне впровадження сучасних інвестиційних інструментів, (3) інтелектуально-кадрового забезпечення, де перевага надаватиметься формуванню та інтенсивному використанню людського капіталу з ознаками творчого, професійно-фахового, кваліфікаційного розвитку, (4) матеріально-технічної бази, у контексті чого вдасться домогтися інтенсивного підвищення ефективності її використання та рівня придатності, (5) продуктової політики, де перевага надаватиметься впровадженню нових технологій, що дозволяють налагодити замкнуте виробництво продукції з високою доданою вартістю та значним рівнем якості. При цьому вітчизняним аграрним підприємствам актуально розглядати різні ресурсні джерела для досягнення таких і цілей, а в міру обмеженості власного потенціалу та внутрішнього ринку інвестиційного капіталу, потребується вивчати можливості виходу на зовнішні ринки запозичень, а особливо в контексті фінансово-кредитних, техніко-технологічних, інформаційно-аналітичних та інших потреб.

Відтак посилюється важливість впровадження вітчизняними аграрними підприємствами комплексної методики до управління господарською діяльністю, де пріоритетне значення надається збереженню стійкості і конкурентоспроможності. Водночас така політика повинна охоплювати поточні перспективи функціонування вітчизняних аграрних підприємств, а в період повоєнного відновлення має бути модернізована, де основними її векторами стануть активне формування нових конкурентних переваг, покращення конкурентного потенціалу та забезпечення динамічного зростання конкурентоспроможності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Загальна проблематика управління процесами функціонування та розвитку вітчизняних аграрних підприємств, принципи до забезпечення їх беззбиткової діяльності, розвитку виробничого потенціалу та покращення матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва опрацьовані й висвітлені у публікаціях таких дослідників, як Т. Васильців та ін. [2, с. 90-101], О. Красноручий та ін. [5, с. 10-17], О. Томчук, Н. Поліщук [8, с. 209-217], О. Яценко, О. Деренько [9, с. 88-92] та інші.

З іншого боку, важливі питання, як теоретико-методичного, так і прикладного характеру, які стосуються нарощення та ефективного використання потенціалу стійкості, формування і зміцнення конкурентних позицій вітчизняних аграрних підприємств на внутрішньому і зовнішньому ринках збуту сільськогосподарської продукції представлені у публікаціях таких учених, як Д. Асамоах-Черемех, С. Матюх [1, с. 49-54], Н. Міценко та О. Мульська [3, с. 23-29], Л. Ковальська [4, с. 126-137], О. Правдивець [6, с. 40-43] О. Прокопишин [7, с. 209-217], О. Іляш та ін [10, с. 175-186], Р. Логоша [11, с. 7-29], Т. Шкода, О. Савич [12, с. 209-216] та інші.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Проте, критично складні умови господарювання в умовах війни істотно послабили потенціал стійкості, а також призвели до зниження рівня конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств, що і актуалізує і посилює завдання обґрунтування нових методико-прикладних положень в царині посилення потенціалу стійкості і зміцнення конкурентоспроможності підприємств сільського господарства України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування шляхів та засобів збереження потенціалу стійкості, а також встановлення інструментарію зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств в умовах війни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Збереження потенціалу стійкості і конкурентоспроможності, попри те, що є пріоритетним завданням для вітчизняних аграрних підприємств, вирішення якого потребує розроблення та використання більш ефективних методик, повинно враховувати низку проблем, які вже тривалий час не вдається вирішити. Так, поглиблює складність збереження потенціалу стійкості і конкурентоспроможності значна непередбачуваність як внутрішнього ринкового середовища, так і війни, вплив якої лише посилюється в міру виникнення нових зовнішніх гібридних ризиків та загроз.

Якщо дотримуватися структурного підходу, забезпечення потенціалу стійкості і конкурентоспроможності доречно розглядати виходячи із низки складових функціональної сфери аграрних підприємств. Так, не вирішеними залишаються завдання стосовно удосконалення доступу вітчизняних аграрних підприємств до фінансування і кредитування, а відтак і отримання необхідних ресурсів, щоб забезпечити стійкість та стабільність на ринку. Також в досліджуваних підприємствах існують труднощі з інвестування у розвиток аграрного виробництва. Фінансові завдання є невирішеними і в контексті збереження конкурентоспроможності і стосуються низки обмежень, зокрема вільного капіталу та зниження ефективності у сфері фінансів, спроможностей з фінансування програм розвитку та інших.

Попри фінансові проблеми, доречно виділити недостатню ефективність кадрової політики вітчизняних аграрних підприємств, яка обумовлена як об'єктивними, так і суб'єктивними характеристиками. Стосовно збереження потенціалу стійкості, актуальне значення має сповільнення темпів міграції і мобілізації, а, відтак, вирішення проблем дефіциту робітних кадрів. Попри такі загрозливі тенденції, набуло стабільно тенденції зростання вартості робочої сили та витратомісткості, що обумовлює необхідність розроблення вітчизняними аграрними підприємствами нової кадрової політики на основі принципів мотивації, ділової співпраці, допомоги, відповідальності та інших.

Теперішні зміни в конкурентному середовищі потребують розроблення абсолютно нових підходів до реалізації управлінських рішень і для цього персонал повинен відповідати ознакам високої фаховості, кваліфікації, професійного розвитку. Втім в міру погіршення якості управлінського персоналу, скорочення штату управлінців на користь робітничих кадрів досить складно видається вітчизняним аграрним підприємствам зберегти достатній рівень конкурентоспроможності.

Доречно відмітити високу динаміку глобалізаційних та неоіндустріальних змін, які здійснюють вагомий вплив на розвиток вітчизняного аграрного сектору та стійкість і конкурентоспроможність його підприємств. Йдеться про недостатнє матеріально-технічне забезпечення підприємницького сектору, яке б відповідало теперішньому рівню техніко-технологічного розвитку аграрного бізнесу. Стосовно збереження потенціалу стійкості, не вирішеними є проблеми, що пов'язані із зростанням вартості паливно-мастильних матеріалів, перебоями енергопостачання, пошуком альтернативних джерел матеріально-технічного забезпечення. Війна лише поглибила критичну ситуацію, зокрема постійно перешкоджаючи аграрним підприємствам домогтися відповідної зовнішньої матеріально-технічної підтримки. Відповідні обмеження впливають й на збереження конкурентоспроможності, зокрема проблемами для вітчизняних аграрних підприємств є труднощі з фінансуванням використання більш якісних посівних матеріалів, скорочення витрат на НДДКР та інші.

Відомо, що аграрний сектор має високу вагу при забезпеченні продуктової безпеки країни і його стан та динаміка прямим чином визначає в цілому й рівень економічної безпеки національного господарства. Тому в контексті продуктової складової, проблемами є збереження вирощування менш продуктивних культур, постійна відмова від виробництва культур на експорт. Очевидно, що за такої політики порушується рівень стійкості аграрних підприємств і досить складно адаптуватися до постійного зростання непередбачуваних викликів, що виникають через війну. В контексті продуктової складової збереження конкурентоспроможності, вітчизняні аграрні підприємства мають переформатувати конкурентну політику, а особливо актуально припинити відмовлятися від переробки продукції, зниження її доданої вартості, обмеження маркетингових бюджетів.

На рис. 1 узагальнено проблеми потенціалу стійкості та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств в умовах війни.

Рис. 1. Проблеми потенціалу стійкості та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств в умовах війни

Джерело: авторська розробка

Безперечно з початком війни проблеми лише більше загострилися, а до того ж їх масштаби лише зростають і до таких умов вітчизняним аграрним підприємствам доводиться адаптуватися і в багатьох випадках приходиться розпочинати все заново, а, відтак, відновлювати зруйновану інфраструктуру, віднаходити нові джерела фінансування, приступати в інший спосіб до селекційних та дослідницьких робіт, оброблення сільськогосподарських угідь та іншого. В контексті методико-прикладного забезпечення такі вектори збереження стійкості та конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств слід реалізовувати поетапно із ґрунтовним визначення змістових характеристик, що показано на рис. 2.

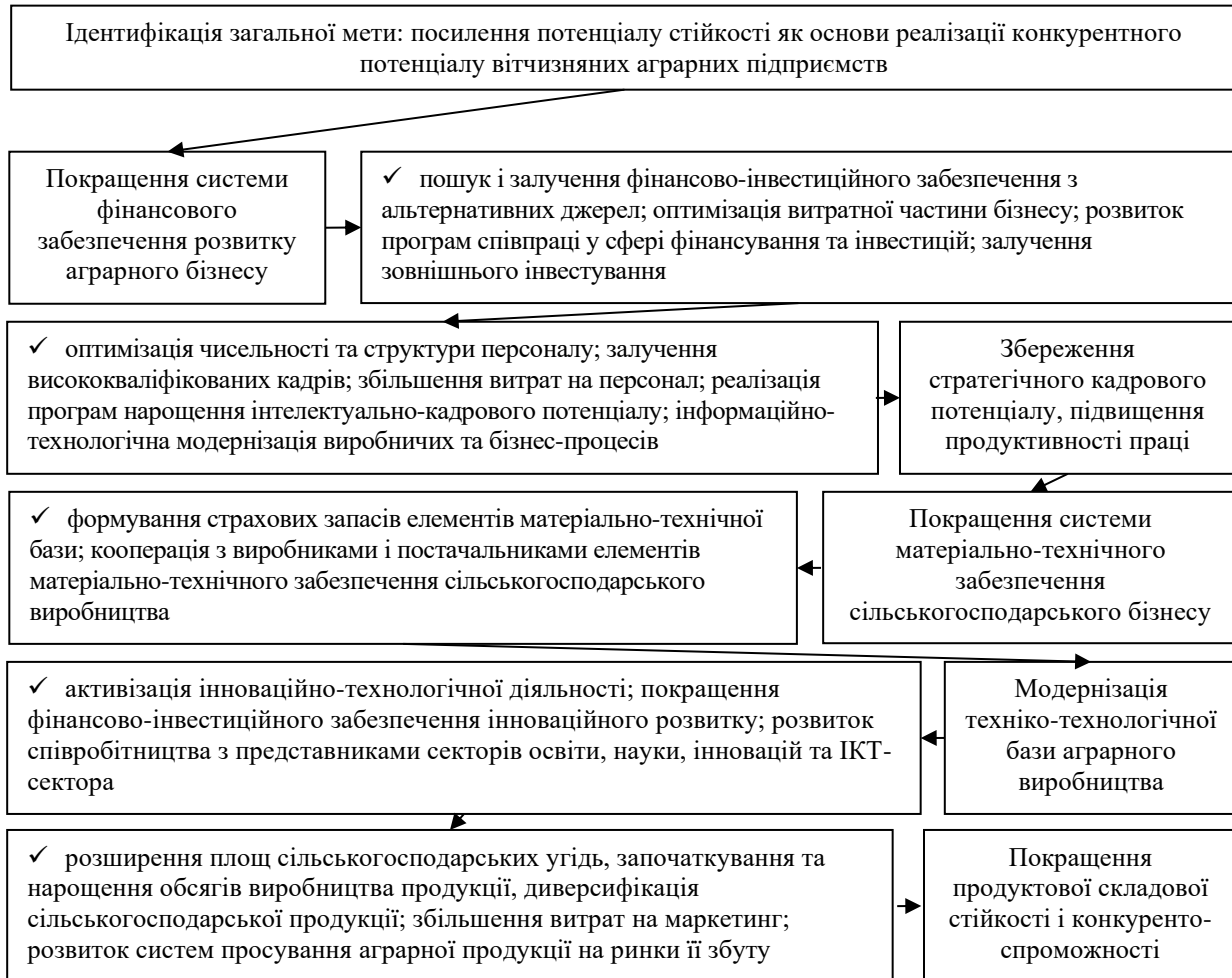

Рис. 2. Засоби посилення потенціалу стійкості та зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств в умовах війни

Джерело: авторська розробка

Дотримуючись базових методичних положень, вважаємо, що одним із перших етапів посилення потенціалу стійкості та зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств слід розглядати ідентифікацію загальної мети таких заходів, що пов'язана в цілому із збереженням функціонального стану, за якого вдається не втрати інтелектуально-кадровий потенціал, швидко приступити до модернізації матеріально-технічної бази, відновити зовнішнє фінансування та розпочати розроблення і реалізацію нових бізнес-проектів та інше. Відповідно із таких орієнтирів має відбуватися проектування наступних кроків на шляху посилення потенціалу стійкості та зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств в умовах війни.

Так, наступні управлінські рішення менеджменту вітчизняних аграрних підприємств повинні бути орієнтовані на покращення системи фінансового забезпечення розвитку аграрного бізнесу, що пов'язане із (1) пошуком і залученням фінансово-інвестиційного забезпечення з альтернативних джерел, (2) оптимізацією витратної частини бізнесу, (3) розвитком програм співпраці у сфері фінансування та інвестицій, (4) залученням зовнішнього інвестування.

Іншим пріоритетом посилення стійкості і конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств доречно розглядати збереження стратегічного кадрового потенціалу, підвищення продуктивності праці, що передбачає (1) оптимізацію чисельності та структури персоналу, (2) залучення висококваліфікованих кадрів, (3) збільшення витрат на персонал, (4) реалізацію програм нарощення інтелектуально-кадрового потенціалу, (5) інформаційно-технологічну модернізацію виробничих та бізнес-процесів.

Наступним етапом політики посилення потенціалу стійкості та зміцнення конкурентоспроможності має бути покращення системи матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського бізнесу. Тут основний акцент менеджменту вітчизняних аграрних підприємств повинен бути зроблений на формування страхових запасів елементів матеріально-технічної бази, кооперацію з виробниками і постачальниками елементів матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва та інше.

Примітно, що питання матеріально-технічного забезпечення є визначальними для вітчизняних аграрних підприємств, а особливо у повоєнному періоді. Відповідно процеси модернізації слід розпочинати навіть в умовах війни, хоча це і відбуватиметься в умовах значних ризиків та загроз сільськогосподарському бізнесу. Пропонуємо модернізацію техніко-технологічної бази аграрного виробництва проводити з огляду на необхідність вирішення наступних завдань: (1) активізація інноваційно-технологічної діяльності; (2) покращення фінансово-інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку; (3) розвиток співробітництва з представниками секторів освіти, науки, інновацій та ІКТ-сектора.

Також пріоритетного значення необхідно надати покращенню продуктової складової стійкості і конкурентоспроможності, де менеджменту вітчизняних аграрних підприємств потрібно бути розпочати розширення площ сільськогосподарських угідь, і завдяки чому започаткувати та нарощувати обсяги виробництва продукції з високим ступенем готовності, а також реалізовувати політику диверсифікації сільськогосподарської продукції з огляду на її якісні та споживчі характеристики. Більше того, вітчизняним аграрним підприємствам доречно перейняти світову практику оновлення маркетингової політики, що одночасно потребуватиме збільшення витрат на пропорційні компанії, але натомість можна очікувати на розвиток систем просування аграрної продукції на нові ринки її збуту.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Перш ніж формувати політику посилення стійкості та зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств аграрної сфери слід ідентифікувати та чітко усвідомити безпосередньо проблеми й перешкоди, які активізувалися в умовах повномасштабної війни та, власне, обумовили послаблення стійкості і погіршення їх конкурентних позицій. Встановлено, що вказані труднощі посилюються за такими провідними функціональними складовими аграрного бізнесу і сільськогосподарського виробництва, зокрема фінансовою, інтелектуально-кадровою, матеріально-технічною, техніко-технологічною та продуктовою.

Відповідно, для зміцнення потенціалу стійкості та нарощення конкурентоспроможності вітчизняним аграрним підприємствам слід реалізувати комплекс заходів за цими ж напрямками. До провідних інструментів політики у цьому керунку слід віднести:

- пошук і залучення фінансово-інвестиційного забезпечення з альтернативних джерел; оптимізацію витратної частини бізнесу; розвиток програм співпраці у сфері фінансування та інвестицій; залучення зовнішнього інвестування;
- оптимізацію чисельності та структури персоналу; залучення висококваліфікованих кадрів; збільшення витрат на персонал; реалізацію програм нарощення інтелектуально-кадрового потенціалу; інформаційно-технологічну модернізацію виробничих та бізнес-процесів;
- формування страхових запасів елементів матеріально-технічної бази; кооперацію з виробниками і постачальниками елементів матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва;
- активізацію інноваційно-технологічної діяльності; покращення фінансово-інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку; розвиток співробітництва з представниками секторів освіти, науки, інновацій та ІКТ-сектора;
- розширення площ сільськогосподарських угідь, започаткування та нарощення обсягів виробництва продукції, диверсифікацію сільськогосподарської продукції; збільшення витрат на маркетинг; розвиток систем просування аграрної продукції на ринки її збуту.

Перспективним напрямом подальших досліджень у цій сфері є удосконалення методики аналізування потенціалу стійкості та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств в умовах війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асамоах-Черемех Д., Матюх С. Вплив маркетингу на виявлення та протидію загрозам економічній безпеці підприємств легкої промисловості України. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 2. С. 49-54.
2. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Юрків Н. Я. Інституційне забезпечення розширення фінансових можливостей підприємств промисловості та АПК на регіональному рівні. *Фінанси України*. 2012. № 3. С. 90-101.
3. Васильців Т. Г., Міценко Н. Г., Мульська О. П., Зайченко В. В. Економічний потенціал vs економічна безпека підприємства: точки конвергенції та дивергенції. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2023 № 36. С. 23-29.
4. Ковальська Л., Голій О., Голій В. Економічна безпека підприємства: сутність, структура та механізм забезпечення. *Економічний форум*. 2023. № 1(1). С. 126-137.
5. Красноручський О. О., Маренич Т. Г., Марченко В. А., Помоголова Н. В. Трансформація маркетингу аграрних підприємств в умовах воєнного часу. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 3. С. 10-17.
6. Правдивець О. М. Економічна безпека як найвища функція держави. *Вчені записки Університету КРОК*. 2022. № 2 (66). С. 40-43.
7. Прокопишин О. С., Трушкіна Н. В., Сербіна Т. В. Щодо організації зовнішньоекономічної логістичної діяльності аграрних підприємств в умовах війни. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1. С. 209-217.
8. Томчук О. В., Поліщук Н. О. Проблеми конкурентоспроможності аграрних підприємств України під час воєнного стану. *Економіка і організація управління*. 2023. № 4(52). С. 49-58.
9. Яценко О., Деренько О. Управління конкурентоспроможністю агропідприємств в умовах війни. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки)*. 2023. № 4. С. 88-92.
10. Ilyash O., Lupak R., Kravchenko M., Trofymenko O., Duliaba N., Dzhadan I. A forecasting model for assessing the influence of the components of technological growth on economic security. *Business: Theory and Practice*. 2022. № 23(1). P. 175-186.
11. Lohosha R. Mechanisms of strategic management of marketing activities of agribusiness entities under martial law. In : Peculiarities of marketing activities of agrarian enterprises in the conditions of martial law : monograph. Boston, USA : Primedia eLaunch, 2023. P. 7-29.
12. Shkoda T., Savych O. Transformation of marketing in wartime and postwar. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2022. Vol. 8. № 5. P. 209-216.

REFERENCES:

1. Asamoah-Cheremekh, D., Matyukh, S. (2022). The influence of marketing on identifying and countering threats to the economic security of light industry enterprises of Ukraine. *Innovation and Sustainability*. no. 2. P. 49-54.
2. Vasiltsiv, T. G., Lupak, R. L., Yurkiv, N. Ya. (2012). Institutional support for the expansion of financial capabilities of industrial and agricultural enterprises at the regional level. *Finances of Ukraine*. no. 3. P. 90-101.
3. Vasylytsiv, T. G., Mitsenko, N. G., Mulska, O. P., Zaichenko, V. V. (2023). Economic potential vs economic security of the enterprise: points of convergence and divergence. *Scientific notes of the Lviv University of Business and Law*. no. 36. P. 23-29.
4. Kovalska, L., Golii, O., Golii, V. (2023). Economic security of the enterprise: essence, structure and mechanism of provision. *Economic Forum*. no. 1(1). P. 126-137.
5. Krasnorutsky, O. O., Marenich, T. G., Marchenko, V. A., Pomogalova, N. V. (2023). Transformation of marketing of agrarian enterprises in wartime conditions. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. Vol. 8. no. 3. P. 10-17.
6. Pravdyvets, O. M. (2022). Economic security as the highest function of the state. *Scientific notes of KROC University*. no. 2 (66). P. 40-43.
7. Prokopyshyn, O. S., Trushkina, N. V., Serbina, T. V. (2022). Regarding the organization of foreign economic logistics activities of agrarian enterprises in the conditions of war. *Herald of economic science of Ukraine*. no. 1. P. 209-217.
8. Tomchuk, O. V., Polishchuk, N. O. (2023). Competitiveness problems of agricultural enterprises of Ukraine during the martial law. *Economics and management organization*. no. 4(52). P. 49-58.
9. Yatsenko, O., Derenko, O. (2023). Competitiveness management of agricultural enterprises in war conditions. *Bulletin of the National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» (economic sciences)*. no. 4. P. 88-92.
10. Ilyash, O., Lupak, R., Kravchenko, M., Trofymenko, O., Duliaba, N., & Dzhadan, I. (2022). A forecasting model for assessing the influence of the components of technological growth on economic security. *Business: Theory and Practice*. no 23(1). P. 175-186.
11. Lohosha, R. (2023). Mechanisms of strategic management of marketing activities of agribusiness entities under martial

law. In: Peculiarities of marketing activities of agrarian enterprises in the conditions of martial law: monograph. Boston, USA : Primedia eLaunch, 2023. P. 7-29.

12. Shkoda, T., Savych, O. (2022). Transformation of marketing in wartime and postwar. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 8. no. 5. P. 209-216.

PRESERVATION OF THE POTENTIAL FOR SUSTAINABILITY AND COMPETITIVENESS OF DOMESTIC AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF WAR

KRAVCHYK Yurii¹, SHPILEVA Vira², DOBROZOROVA Olena³

¹ Khmelnytskyi National University

² Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

³ Kherson Economics and Law Institute

The study focuses on the problems of managing the development of domestic agricultural enterprises. Despite the increase in the volume of production and sale of agricultural products, the growth of the financial and economic efficiency of agrarian business and the growth of its role and importance in the national economy of Ukraine, during the full-scale war, the potential for stability decreased significantly and the competitive position of domestic agricultural enterprises weakened. The purpose of the study is to substantiate the ways and means of preserving the potential for sustainability, as well as to determine the tools for strengthening the competitiveness of domestic agricultural enterprises in war conditions. It has been established that the specified difficulties have increased in the following leading functional components of agrarian business and agricultural production, in particular financial, intellectual and personnel, material and technical, technical and technological and food. Accordingly, in order to strengthen the potential of sustainability and increase the competitiveness of domestic agricultural enterprises, a set of measures should be implemented in the same directions. The leading policy instruments in this direction include: search and attraction of financial and investment support from alternative sources; optimization of the expendable part of the business; development of cooperation programs in the field of financing and investments; attraction of external investment; optimization of the number and structure of personnel; attracting highly qualified personnel; increase in personnel costs; implementation of intellectual and personnel capacity building programs; information technology modernization of production and business processes; formation of insurance stocks of elements of the material and technical base; cooperation with manufacturers and suppliers of material and technical support for agricultural production; activation of innovative and technological activity; improvement of financial and investment support for innovative development; development of cooperation with representatives of the education, science, innovation and ICT sectors; expansion of agricultural land areas, initiation and increase of production volumes, diversification of agricultural products; increase in marketing costs; development of systems for promoting agricultural products to their sales markets.

Key words: sustainability, competitiveness, potential, agricultural enterprises, agricultural business, preservation, restoration, strengthening, management of enterprises, tools, challenges, risks, threats, war, instability.